

או אינו אלא אפילו בשבת?

דוחה אפילו קרבן יחיד, מקל וחומר:

תלמוד לומר "לא תבערו אש בכל מושבתיכם". וגם להלן בפרשת העונש של רוצח במוזיד או בשגגה, הוא [הכתוב] אומר: [במדבר לה] "והיו אלה לכם לחקת משפט לדרתיהם בכל מושבתיכם".

מה יום טוב, שנדחה מפני קרבן יחיד, אם א-17 נאמר שנדרים ונדבות קריבים ביום טוב, בכל זאת אין רציחה דוחה אותו. קרבן יחיד, שהוא דוחה את יום טוב, אינו דין שלא תהא רציחה דוחה אותו!

ולמדנו בגזירה שוה של "מושבות": מה, כמו "מושבות" האמורים להלן, בפרשת רוצח, מדובר בהן בעונש של בית דין, אף "מושבות" האמור כאן, על הבערה בשבת, מדובר בהם בעונש הנעשה על ידי בית דין.

הניחא למאן דאמר אין נדרים ונדבות קריבין ביום טוב, שקרבן יחיד אינו דוחה יום טוב, אפשר להעמיד את "מעם מזבחי" בקרבן יחיד שאינו דוחה לא שבת ולא יום טוב, ושפיר ישאר הקל וחומר.

ואמר רחמנא לגבי עונש הנעשה באמצעות הבערה במיתת שריפה בבית דין, (52) "לא תבערו אש בכל מושבתיכם".

אלא למאן דאמר נדרים ונדבות קריבין ביום טוב, שלפיו קרבן יחיד דוחה יום טוב, אי אפשר לדרוש את הקל וחומר, כי לפיו לא יתכן הפסוק של "מעם מזבחי תקחנו למות" — מאי איכא למימר?

אמר אביי: השתא, דאמרת אין רציחה דוחה את השבת — אין רציחה דוחה את העבודה, מקל וחומר;

אלא, אמר רבא [זו היא מסקנת דבריו]: בהכרח שהכתוב "מעם מזבחי תקחנו למות" עוקר לגמרי את הקל וחומר. כי לא מיבעיא למאן דאמר נדרים ונדבות קריבין ביום טוב, אי אפשר לדרוש את הקל וחומר, דהא לא מתקיים "מעם מזבחי" כלל, אפילו לא בקרבן יחיד.

ומה שבת, שנדרחית מפני העבודה — אין רציחה דוחה אותה. עבודה, שהיא דוחה את השבת — אינו דין שלא תהא רציחה דוחה אותה:

ומקשה הגמרא: אלא הא דכתיב "מעם מזבחי תקחנו למות"?

אלא אפילו למאן דאמר נדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב, שלפיו היה מקום לומר שהפסוק "מעם מזבחי" הולך על קרבן יחיד שאין בו את הקל וחומר, הכתיב "מעם מזבחי" — מזבחי המיוחד לי.

ומתרצת: החוץ לקרבן יחיד, דלא רחי שבת.

ומאי נינהו? תמיד, שהוא עיקר הקרבנות.

אמר רבא: אם באת לדרוש קל וחומר זה, יקשה לך כיצד נעמיד את הפסוק "מעם מזבחי תקחנו למות", כי לא תהא רציחה

52. איסור ההבערה אינו ב"שריפת" האדם, כי באדם החוטא עצמו לא נעשית מלאכת הבערה,

— דיני ממונות מתחילין מן הגדול תנן?

ומתרצת הגמרא: אמר רבה בריה דרבא, ואיתמא — יש אומרים שתירוך זה אמרו רבי הלל בריה דרבי וולפ:

אין להביא ראיה מבית הדין של רבי, משום דשאני מניינא דבי רבי, דכולהו מנייניהו מן הצד הווי מתחלי, את כל הדינים שדנו לפנייהם התחיל לדון מהדיינים שבצד ולא מהגדול, משום ענוותנותו של רבי יהודה הנשיא.⁽²⁾

אגב שהוזכרה מימרא אחת של רבה

ואמר רחמנא [שמות כא] "מעם מזבחי תקחנו למות".

נאמר במשנה: דיני ממונות הטמאות והטהרות מתחילים מן הגדול — משום כבודו.

אמר רב, אנא הואי [הייתי] במניינא דבי רבי, במנין הדיינים של רבי יהודה הנשיא, וכשדנו דיני ממונות, מינאי ידיי הווי מתחלי ברישא [ממני החל המנין], ושאלו ממני תחילה אף על פי שלא הייתי גדול ככולם.⁽¹⁾

ומקשה הגמרא: והא אנו במשנתנו שנינו

ולכן הקדים רבי את הקטן כדי שלא יצטרך לחלוק על הגדול.

ולפי פירושו של רש"י בסוגיין כתב המהרש"ך לבאר מדוע הסמיכה הגמרא לשמועה זו את הנאמר מימות משה עד רבי לא היתה תורה וגדולה במקום אחד, שכן אסור לנשיא למחול על כבודו שמא יבואו לזלזל בכבודו ותרבה מחלוקת בישראל, ולכן מן הדין היה לרבי להתחיל דיני ממונות ממנו ולא מן הצד אבל כיוון שאצל רבי היו תורה וגדולה על שולחנו, אין חשש לכך ולכן יכל רבי להתנהג בענוה יתירה.

ובנימוקי יוסף להלן כתב שטוב להקדים גם בדיני ממונות מן הצד כדי שלא ימנע הקטן לומר את דעתו אחרי שישמע את דעת הגדול, והוכיח כן ממנינא דבי רבי שהתחילו לדון מן הצד גם בדיני ממונות. והקשה התומים [יח א], דאם כן מה הקשה רב על הנאמר במשנה מתחילין מן הגדול ממנינא דבי רבי, הלא באמת אף שאפשר להתחיל מן הגדול עדיף להתחיל מן הצד ומשום כך הקדים רבי את הקטן?

וביאר התומים, כי אמנם עדיף להתחיל מן הצד, אבל אם לפעמים מתחילים מן הצד

אלא יוצקים לקרבו עופרת רותחת. ולצורך הרתחת העופרת יש צורך בהבערה. ועיין בדברי הרשב"א במסכת יבמות [ו ב], שדן בשאלה כיצד היה מקום לומר שמיתת שריפה תדחה שבת, והרי המלאכה של ההבערה נעשית לפני שיוצקים את העופרת לפיהו של הנשרף.

1. בגיטין [נט א] פירש רש"י: הוא היה בינוני לא מהגדולים ולא מהקטנים, ואני שמעתי שקטן שבהם היה. ועיין מהרש"ל ומהרש"א בהמשך הסוגיה האם מתחילין מהקטן ביותר או מזה שאחרי הגדול שבדיינים ודבריהם תלויים בשני הפירושים ברש"י.

2. כך פירש רש"י, והוסיף הנימוקי יוסף לבאר, שרבי היה מתירא דכיון שלא היה כמותו מימות משה כמבואר בהמשך הגמרא, שהיו תורה וגדולה על שולחנו, שמא ימנעו הדיינים ולא ירצו לחלוק עליו גם בדיני ממונות ולכן התחיל מן הצד.

אבל בגיטין פירש רש"י שרבי היה סבור שהפסוק "לא תענה על ריב" הנדרש כאילו נאמר "לא תענה על רב", נכתב גם על דיני ממונות,

ואיתימא רב הלל, הביאה הגמרא מימרא נוספת שלהם.

ואמר רבה בריה דרבא ואיתימא רבי הלל בריה דר' וולף, מימות משה רבינו ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, לא אירע בתקופה שבין משה רבינו לרבי, שהתורה והגדולה של כל ישראל יהיו בידי אדם אחד.⁽³⁾

תמהה הגמרא, וכי לא היה כן!?

הא הוה יהושע, שהיה גדול בתורה ובגדולה מכל ישראל שבדורו! (4)

ומתרתת הגמרא: (5) אמנם אצל יהושע היו תורה וגדולה, אבל לא היה יחיד בדורו, שכן באותו דור הוה אלעזר בן אהרן הכהן, שגם הוא היה גדול בחכמה.⁽⁶⁾

ולפעמים מהגדול יש בכך זילותא לגדולים, וסבר המקשן שמנינא דרבי לפרקים התחילו מהצד, ועל כך הוקשה לו הרי ההלכה להתחיל מהגדול והקדמת הקטנים לפרקים היא זילותא, ותרצינן, שאני מנינא דבי רבי שתמיד היו עושים כן ושוב אין זילותא.

3. פירש רש"י שהיה משה גדול בתורה ובמלכות, ורבי היה גדול בתורה ובנשיאות. ובגיטין פירש שהיו גדולים בתורה ובעושר. ולכאורה מדוקדק ברש"י כדעת הרמב"ם [בית הבחירה ו יא] שהיה למשה דין מלך. [ועיין מד"ר ויקהל פרשה מח]. אמנם היה למשה גם דין ראש הסנהדרין כמבואר ברמב"ם סנהדרין א ג, ולפי זה היו לו גדולה של מלכות ושל נשיאות. ובמהרש"א בגיטין כתב שגדולה היינו מלך או נשיא או כהן גדול, אבל נביא לא הוי גדולה.

ולדברי רש"י בסוגיין צריך לומר שכל אותם שהוזכרו בהמשך הגמרא, היה להם גדולה של מלכות או נשיאות או כהן גדול, ולפירושו בגיטין צריך לומר שהיו עשירים. וראה להלן.

4. לשיטת הרמב"ם [מלכים א ג] היה ליהושע דין מלך וזה מתאים עם פירוש רש"י שגדולה היינו מלכות או נשיאות, ועיין בחידושי מרן ר"ז הלוי על התורה [פרשת וילך] שמשה מסר ליהושע גם את המלכות וגם את ראשות

הסנהדרין.

5. התוספות הקשו מדוע הגמרא לא תירצה שהיה בזמן יהושע עתניאל בן קנז, שהחזיר את ההלכות שנשתכחו בימי משה [וכן משמע שהיתה לו גדולה מהמבואר בשופטים ג י] — "ותהי עליו רוח ה'", ועיין שם במלבי"ם שפירש — לשפוט את ישראל? וראה ברש"י בהמשך שמנה מהזקנים שקיבלו מיהושע את עתניאל. וראה בהערה 7 את דעת המהר"ם שיף שהזקנים היו חשובים רק ביחס לפנחס ולא ביחס לאלעזר, ולפי זה כל שכן שביחס ליהושע לא נחשב עתניאל בן קנז כגדול כמוהו, ומישוב אם כן מדוע לא הזכירה הגמרא את עתניאל עם יהושע. ובקושיית התוספות לכאורה צריך ביאור, מנין שזה שהחזיר את ההלכות זו ראייה שהוא גדול מיהושע בתורה, הרי ההלכות נשכחו מיהושע כעונש ומחמת כן לא ניתן לו להחזירם וראה בתמורה [טז א] הוא עתניאל הוא יעבץ שיעץ וריבץ תורה בישראל ואולי זו ראיית התוספות שהיה גדול בתורה, אבל עדיין צריך ביאור מנין שבזמן יהושע כבר היה גדול שמא רק לאחר זמן בדורו של פנחס נעשה גדול הדור בתורה, שהרי הוא הנהיג את ישראל ארבעים שנה, כמבואר בסדר עולם הביאו רש"י בשופטים [יא כו].

6. לפי דברי המהרש"א בגיטין לכאורה היה

ושוב מקשה הגמרא: (7) **והא הוה פנחס** לאחר שמת אלעזר אביו והיה הוא הכהן גדול והחכם שבדור, ונמצא שהיו אצלו תורה וגדולה במקום אחד?

ומתוצאת הגמרא: הרי **הוּו זקנים** שקיבלו מיהושע כגון עתניאל אבצן וכו', והאריכו ימים אחריו. (8)

ומקשה הגמרא: **והא הוה שאול המלך?**

ומתוצאת הגמרא: הרי בזמנו הוה **שמואל**, שהיה גדול בתורה. (9)

ותמהה הגמרא: **והא נח נפשיה של שמואל** בחיי שאול, ואם כן נשאר שאול יחיד בדורו

בתורה ובגדולה?

ומיישבת הגמרא: זו שאמרנו לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד **בכולהו שניה** – בכל שנותיו הוא **דקאמרינן**, שמתחילת גדלותם היו בעלי תורה וגדולה שבאותו הדור, שכן משה ורבי משעה שקבעו ישיבתם לא היה כמותם בתורה ובגדולה. ואילו שאול בתחילת גדולתו היה שמואל עמו (10).

ושוב מקשה הגמרא: **והא הוה דוד המלך**, שהיה גדול מכל ישראל בתורה ובגדולה?

ומתוצאת הגמרא: הרי הוה עימו **עירא היאירי** שהיה רבו (11), והיה גדול כמותו בתורה.

לאלעזר גם גדולה שהרי היה כהן גדול, אבל ברש"י משמע שהיה גדול רק בחכמה, וכן כתב להדיא היד רמה, וצריך לומר שגדולת כהן גדול אינה נחשבת כגדולת מלך וראה הערה 13

7. בגיטין [נט א] הקשתה הגמרא הרי אלעזר היה חי גם לאחר שמת יהושע ונשאר יחיד בדורו? ותירצה הגמרא הוה פנחס עמו, ושוב מקשינן הא הוה פנחס, כפי שהקשתה הגמרא כאן. ולכאורה צריך ביאור מדוע השמיטה הגמרא כאן את הקושיה והא הוה אלעזר לחר שמת יהושע, וצריך לומר שאלעזר לא האריך ימים הרבה אחרי יהושע ולכן לא מנתה אותו הגמרא כאן. וכן איתא בילקוט שמעוני: "יהושע פירנס את ישראל שלושים ושמונה שנה, בו בפרק מת אהרן הכהן".

ובתוספות ד"ה כולהו שני כתבו שאין להקשות על הגירסא בגיטין כיצד מקשינן הא הוה אלעזר הרי לא היה כל שנותיו עם תורה וגדולה במקום אחד ומבואר להלן שצריך שיהיו כל שנותיו עם תורה וגדולה, שכן עיקר גדולתו התחילה לאחר מיתת יהושע ונמצא שבתקופת

גדולתו היו לו תורה וגדולה במקום אחד. ולפי המבואר נמצא שמתחילת גדולתו עד מיתתו של אלעזר היתה זו תקופה קצרה.

8. לכאורה כבר בקושיה הא הוה אלעזר יכלה הגמרא לתרץ הוה זקנים? וכתב המהר"ם שיף בגיטין שאותם זקנים לא היו כל כך חשובים לגבי אלעזר אבל לגבי פנחס היו חשובים עיין שם.

9. ראה בהערה הבאה את דברי המהרש"א שלא היתה לשמואל גדולה, וכן כתב ביד רמה.

10. מה שלא הקשתה הגמרא "והא הוה שמואל" כתב המהרש"א שלא היתה לו גדולה אלא רק תורה, אבל גדולה זה רק מלך נשיא או כהן גדול ולא נביא.

11. פירש רש"י דוד היה מנהיגו עליו לראש, ולפי דברי המהרש"א אף הוא לא היתה לו גדולה אלא רק תורה.

והא נח נפשיה של עירא בחיי דוד ונשאר דוד לבדו גדול בתורה וגדולה?

ושוב מתרצת הגמרא: כולחו שניה קאמרינן, ואילו דוד בתחילת גדולתו היה עירא עימו.

ומקשה הגמרא: והא הוה שלמה המלך שהיה גדול בתורה ובמלכות מכל ישראל שכדורו?

ומתרצת הגמרא: בדורו של שלמה הוה שמעי בן גרא שהיה גדול כמותו בתורה! (12)

ומקשה הגמרא: והא לבסוף שלמה קטליה הרג את שמעי ונותר הוא לבדו בעל תורה וגדולה?

ושוב מתרצת הגמרא: כוליה שניה קאמרינן.

ומקשה הגמרא: הא הוה חזקיה מלך יהודה שהיה גדול בתורה ובגדולה מכל ישראל?

ומתרצת הגמרא: בימי חזקיה הוה שבנא, שהיה ממונה על בית חזקיה, והיתה ישיבתו גדולה משל חזקיה. [כדאיתא לעיל כו א שאצל חזקיה היו אחד עשר אלף ואצל שבנא שלוש עשרה אלף]

ותמהה הגמרא: והא איקטיל הרי נהרג שבנא על ידי סנחריב ונשאר חזקיה יחיד בדורו?

ושוב מתרצת הגמרא: כולחו שניה קאמרינן.

ומקשה הגמרא: והא הוה עזרא הסופר שהיה כהן גדול, ומופלג בתורה וגדולה מכל ישראל?

ומתרצת הגמרא: בזמן עזרא הסופר הוה נחמיה בן חכליה, שהיה מושל בארץ יהודה והיה גדול מעזרא בגדולה. (13)

ומעתה נתקיימו דברי רבה ואיתימא רבי הלל, שלא מציינו תורה וגדולה במקום אחד מימות משה רבינו עד רבי.

אמר רב אדא בר אהבה: אף אני אומר על דרכו של רבה ואיתימא רבי הלל: מימות רבי עד רב אשי לא מציינו תורה וגדולה במקום אחד.

ומקשה הגמרא, וכי לא היה כמותו, והא הוה הונא בר נתן?

מתרצת הגמרא: הונא בר נתן מוכף הוה כייף ליה היה כופה את דעתו לרב אשי, ולכן נחשב רב אשי יחיד בדורו.

נאמר במשנה: דיני נפשות מתחילין מן הצד.

ודנה הגמרא: מנא הני מילי, מהו המקור להלכה זו שלא להתחיל מהגדול בדיני ממונות, אלא מהצד.

12. כתב רש"י גדול היה, שהרי ירד לקראתו לירדן באלף איש. וביד רמ"ה כתב שהיה שמעי גדול מדוד! וכן משמע בברכות [ח א] שהיה שמעי רבו של שלמה והיה שלמה כופה את דעתו בפניו. ובפשטות משמע ששמעי היה גדול רק בתורה, אבל ברש"י [בשמואל ב, טז יא] איתא, שהיה שמעי ראש הסנהדרין, ולפי זה היו לו תורה וגדולה! והוסיף הרמ"ה דאף שמצינו

13. כתב היד רמ"ה נחמיה היה עדיף בגדולה מעזרא, לפי שהיה מושל בכל ארץ יהודה. ומשמע שהממשלה נקראת גדולה יותר מכהן גדול. וכן מוכח לעיל ראה הערה 6

אמר רב: שונה אדם לתלמידו יכול אחד מהדיינים ללמוד עם תלמידו נידון שבא לפני בית הדין, ודן עמו בדיני נפשות, ומראה לו את דעת המחייבים ודעת המזכים, ואם התלמיד מכריע כאחד מהצדדים מצרפים את דעתו של התלמיד להכרעת הדין.

ומקשה הגמרא: מיתבי, דיני הטהרות והטמאות פוסקים אותם על פי דין יחידי, אבל אם ישנה מחלוקת צריכים החולקים לעמוד למנין, ומכריעים כפי רוב הדיעות. ואם היו בצד אחד האב ובנו, אף על פי שהם קרובים, שניהם כשרים וכן אם היו שנים מהדיינים הרב ותלמידו, מונין להם שנים, מחשיבים אותם כשני דיעות.⁽¹⁵⁾

אמר ר' אחא בר פפא: אמר קרא "לא תענה על ריב", ודרשו חכמים ממה שבכתוב נאמר "לא תענה על רב" [ללא י], דמשמע שאין הדיין הקטן יכול לענות ולחלוק על דברי הגדול שבדיינים, ואם כן, אם יתחילו מהגדול שוב לא יוכלו הקטנים יותר לסתור את דבריו, ולפיכך מתחילים מהצד ומסיימים בגדול.⁽¹⁴⁾

רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, מהכא, [שמואל א, כה יג] במעשה דנבל הכרמלי שמרד בדוד נאמר — "ויאמר דוד לאנשיו הגרו איש את הרבו ויחגרו איש את הרבו ויחגור גם דוד את חרבו", ומשמע שדוד הכריע את הדין אחרי אנשיו.

מפני בושותו ולכן יש להקדים את הקטן. והוסף טוב הדבר להתחיל גם בדיני ממונות מן הצד ראה הערה 2.

ובסמ"ע [יח ב] כתב, שמדברי התוספות משמע שאסור לו לחלוק על רבו אלא רק בדרך שאלה, ודלא כהנימוקי יוסף.

15. גירסת הרמב"ם [סנהדרין יא ז] בברייתא היא: דיני ממונות הטומאות והטהרות אב ובנו הרב ותלמידו בשנים, נפשות מכות וכו' באחד. והשיגו הראב"ד "אין הגמרא כן". וביאר הגרי"ז [הובא בספר הזיכרון אש תמיד עמ' תקנב] שלדעת הרמב"ם שבכל דין ישנם שני חלקים, בתחילה דנים מהי ההלכה, ואחר כך דנים כיצד להכריע למעשה, והנידון מהי ההלכה שווה בדיני ממונות ובטומאות וטהרות שבשניהם היחיד יכול לדון מהי ההלכה רק בלי להכריע, ולפי זה מה שכתב הרמב"ם דיני ממונות הטומאות והטהרות אב ובנו בשנים, הכוונה היא כשעומדים למנין מהי ההלכה לפני הכרעת הדין מצטרפים האב ובנו כשנים, אבל להכרעת הדין

14. לשון רש"י: לא מתחילין מיניה [מהגדול] דלמא חזא ליה חובה ולא פלגינא עילויה [הקטן ימנע מלחלוק עליו], ומתחילים מן הצד שלא ישמע אחד דברי אחד מן המזכים ויטעים עמו. ובביאור דבריו כתב המהרש"ל שהוקשה לו מדוע מתחילין מן הקטן ביותר הלא אפשר להתחיל מן השני שאחר המופלא שכן עליו אפשר לחלוק כי הפסוק נאמר רק על הגדול ולא על השני, ועל כך תירץ רש"י כי אכן אם ישאלו את הגדול ויחייב יוכל הקטן לחלוק עליו ולזכותו, אבל חוששין שמא הגדול יזכה והקטן ישמע וירצה לזכותו גם כן והתורה אמרה וביערת הרע מקירבך.

המהרש"א והמהר"ם גרסו ברש"י "כדי שישמע אחד וכו'", ולדבריהם אדרבה באמת מתחילין מהשני שאחרי המופלא כדי שישמע הקטן את דברי המזכים ויזכה גם הוא עמהם.

הנימוקי יוסף כתב, הא דדרשינן לא תענה על רב אין הכוונה שאסור לקטן לחלוק על הגדול, אלא הכוונה היא שמלכתחילה אין לערוך הדין באופן שיתכן שהקטן ימנע מלחלוק על הגדול

מרבם היה — דלגמריה דרב הוּו צריכי, היו צריכים ללמוד מרבם את השמועה שקיבל הוא מרבו, ואילו לסבריה דרב את ההסבר ותוספת ההבנה של רבם לא הוּו צריכי, כי היו יודעים להסביר ולפרש מדעתם.

ולפיכך גם אם יספר להם רבם את המעשה הבא לפני בית הדין וילמד אותם את אשר שמע מרבתינו בענין זה, לא יכריעו כמו הכרעת רבם בגלל דבריו, אלא רק לאחר שיבררו את שורשי הסברות לפי הבנתם יפסקו את הדין מדעתם, והרי הם נידונים כתלמיד המכריע מדעת עצמו ולא על פי רבו.⁽¹⁷⁾

אבל בדיני טומאות וטהרות מצרפים את

אבל בדינים הצריכים מן התורה לכל הפחות שלושה דיינים, כגון דיני ממונות ודיני נפשות ודיני מכות, וקבלת עדות קידוש החדש, ועיבור שנה, אם היו שני דיינים שהם אב ובנו, או הרב ותלמידו, אין מונין להן אלא אחד, ואינם נידונים כשני דיינים.⁽¹⁶⁾

הרי מבואר בכרייתא שדעת התלמיד אינה מצטרפת להכרעת הדין עם הרב וקשה לרב.

ומתוצאת הגמרא: **כי קאמר רב שאפשר לצרף את דעת התלמיד עם רבו להכרעת הדין בדיני נפשות, מדובר בתלמידים כגון רב כהנא ורב אסי, שאינם מכריעים את הפסק לפי סברת רבם, לפי שכל לימודם**

חיטים והודה לו בשעורים, הרי הם באים לבית המדרש וכל מי שאומר את דעתו מצטרף למנין מהי ההלכה [לא לגבי הבעלי דינים שבבית דין] ומהאי טעמא גם התלמידים יכולים לומר את דעתם, אבל כשעומדים למנין להכרעת הדין מכריעים הדיינים בינם לבין עצמם לפי מה שהוציאו מההלכה קודם לכן. ולפי זה הבן מצטרף עם רבו כשתי דיעות לגלות את ההלכה קודם הכרעת הדין, אבל בגמר הדין אינו מצטרף. וכן ביאר הגרי"ז בדעת הרמב"ם ראה הערה קודמת.

17. רש"י הוסיף: "דאי משום גמרא דשמע מיניה, כל ישראל נמי ממושה קיבלו, ואין אלו טעמי הבנת ליבו דנימא אם היתה חכמתו מרב אחר היה אומר טעם אחר", כלומר הבנתם לא היתה מושפעת כלל ממה שאמר להם רבם, אלא היו דנים כל שמועה ששמעו לפי הבנתם הם.

ובשולחן ערוך [יח ה] כתב לחלק שאם הרב תלמיד מצטרף למנין, מכל מקום אם נסתפקו הבית דין באיזו הלכה כגון מה הדין בתבעו

אינם מצטרפים, שהרי הם פסולים לדון יחד. וראה הערה הבאה.

16. לכאורה צריך ביאור מהיכתי תיתי לצרף את האב ובנו הרי הם קרובים ופסולים לעדות. וכתב הרמב"ם [סנהדרין יא ח] שמדובר באופן שאחד מהם דיין בסנהדרין והשני הוא מן התלמידים היושבים לפני הסנהדרין, שאם אמר תלמיד יש לי ללמד זכות או חובה שומעין דבריו ונושאים ונותנים עימו ונמנין עימו. והשיגו הראב"ד הרי בשעת משא ומתן אין עומדים למנין, ולאחר גמר דין פשיטא שאין מצטרפים. ועל עיקר הקושיה כתב הראב"ד שבאמת מטעם זה אין אב ובנו מצטרפים אלא לטומאות וטהרות שאין צריך בית דין ורק הרמב"ם הוצרך לתירוץ הנזכר משום שהוא גרס בכרייתא שגם בדיני ממונות מצטרפים התלמיד ורבו.

ובישוב שיטת הרמב"ם כתב הכסף משנה שם וביאור דבריו בקהילות יעקב [ג] שאף שאין התלמיד מצטרף למנין, מכל מקום אם נסתפקו הבית דין באיזו הלכה כגון מה הדין בתבעו